

باغی که به خون نشسته است

به نام‌های قدیمی محلات مشهد که نظر می‌اندازیم انگار که مشهد مجموعه‌ای از باغات بوده است. نام و نشان باغ‌های قدیمی مشهد را می‌توانیم از حکایت‌هایی به جا مانده از زمان خاکسپاری پیکر مطهر امام علی ابن موسی الرضا(ع) دنبال کنیم و تا امروز بیاییم. بنا به مستندات پیکر ایشان در باغ والی خراسان در نقطه‌ای که اطرافش با چهارباغ دیگر محصور شده بوده، به خاک سپرده می‌شود. بر این اساس مشهد دارای باغ‌های متعددی بوده است. بعضی از آنها تبدیل به محله می‌شوند و کم از دست می‌روند و یکی دوتا به نشانه در داخل شهر می‌مانند. یکی از باغ‌های معروف اطراف حرم مطهر باغ خونی است که در دوره قاجار در این باغ سه عمارت به دست حاج محمد مهدی تاجر قندهاری، مالک باغ، ساخته می‌شود که امروزه از این سه عمارت تنها یکی باقی مانده است، اما می‌توان در عکس‌های هوایی به جا مانده از سال ۱۳۳۵ خورشیدی سراغی از آن‌ها گرفت. این باغ بنابر توصیف مستشاران نظامی در خاطراتشان، زیباترین باغ مشهد و محل جلوس بزرگان و سیاسیون بوده است و در زمان ریاست محمدتقی خان کلنل پسیان بر ژاندارمری خراسان، از آن به عنوان مقر ارتش استفاده می‌شده است.

سلطان صاحب‌قران قاجاری، ناصرالدین‌شاه، این باغ را معروف و باصفا توصیف می‌کند و زمانی هم اینجا گویا اقامتگاه عارف قزوینی و ایرج‌میرزا بوده است. مک‌گرگور که افسر ارتش انگلستان و مقیم این شهر بوده است، در سفرنامه‌اش می‌نویسد: «در باغی در جنوب مشهد اقامت داشتیم. نام باغ برایم قدری نفرت‌انگیز بود، اما باغ خونی زیبا بود. زیباتر از هر باغ دیگری در مشهد.»

پس از مدتی (سال ۱۳۰۰) این باغ به زور یک عهدنامه به محل اسکان روس‌ها تبدیل می‌شود براساس این عهدنامه باغ خونی مشهد و پارک اتابک تهران به اجاره چندساله روس‌ها درمی‌آید. این اجاره‌نشینی حدود ۱۷ سال است و با شروع دوران پهلوی اول، باغ از ساکنان دیرینه و بیگانه آن پس گرفته می‌شود و در اداره ثبت اسناد و املاک مشهد به نام اداره مالیه شهرستان مشهد به نفع بانک ایران سند می‌خورد. روس‌ها می‌روند، اما سه سال بعد با اشغال مشهد توسط نیروهای متفقین دوباره خاک این مربع سبز، لگدمال پوتین نظامیان روس می‌شود. بنابر گزارش‌های روزنامه‌های مشهد طبق اسناد برجای مانده، پس از بیرون‌رفتن روس‌ها، باغ خونی تا انقلاب اسلامی کاربرد باغی و کشاورزی داشته است تا اینکه در سال ۱۳۶۹ در اختیار اداره مالیه و بانک کشاورزی قرار می‌گیرد و پس از آن تا زمان مرمت باغ تا مدت‌ها راه‌ها شده و به همین خاطر آسیب‌های فراوانی دیده است.

بنابر تاریخ معاصر مشهد نام باغ خونی با ماجرای به توب بستن گنبد حرم مطهر امام رضا (ع) در نوروز سال ۱۲۸۷ پیوند خورده است زیرا تعدادی از توپ‌های شلیک‌شده به سمت گنبد و گلدسته‌های حضرت‌رضا (ع) در این باغ مستقر بوده‌اند. اما روایت‌هایی که در باور مردم شکل گرفته است ماجرا را بیش از این می‌داند و این باغ را به نوعی قبرستان زائرانی که در این واقعه کشته شده‌اند، می‌داند. برخی نیز درست همین روایت را به تیرماه ۱۳۱۴ و درگیری در مسجد گوهرشاد تعمیم می‌دهند و معتقدند که برخی اجساد یافت‌نشده از کشتگان این واقعه، مدفون این باغ هستند.

اما تاریخ‌پژوهانی، چون سیدمهدی سیدی و دکتر لباف‌خانیکی، وجه تسمیه نام این باغ و پسوند خونی آن را تغییر یافته شکل کلامی خانیک، خونیک و خین می‌دانند که در زبان پهلوی به معنای چشمه است و این‌طور استنباط می‌شود که در گذشته از دل این باغ نیز مانند ساختار دیگر باغ‌های ایرانی، چشمه‌ای روان و جاری بوده است.

منبع:

باغ‌های تاریخی مشهد، مطالعه موردی باغ خونی از محمود بختیاری و علی مومنی. پژوهش مصطفی توفیقی در روزنامه شهرآرا - ۱۳۹۱. مقاله رنگ زندگی بر در و دیوار باغ خونی به قلم هما ساعت‌مند روزنامه شهر آرا و....